

“Alışılmış Şeylerden Şüpheye Davet” Garip (I.Yeni) Poetikası

Edebiyat Tarihine “Garipçiler” veya “I.Yeni” olarak yer alan bu akım, Orhan Veli, Melih Cevdet Aday ve Oktay Rıfat Horuzcu’dan oluşmaktadır. 1941 yılında yayınladıkları *Garip* adlı şiir kitabında yer alan önsözle şiir anlayışlarını dile getirmişlerdir. Bu anlayış, kendilerine kadar gelen şiir anlayışlarından farklı ve içinde yaşadıkları topluma yabancısıdır. Bu anlayışları tuhaf karşılandıkları için garipsendiler. Bundan hareketle kendilerine “Garip” ismini verdiler. Bu alışılmışın dışında olan şiir anlayışlarını 1941’de yayınladıkları *Garip* adlı kitabı, amaçlarını ortaya koyan bir kuşakla bağlayıp üstüne “Bu kitap sizi alışılmış şeylerden şüpheye davet edecektir” yazısını ekleyerek çıkarırlar. Şunu da belirtmek gerekir ki bu poetika, Orhan Veli’nin kaleminden çıkmıştır.

1 Şiirin Tarifi

Garip mukaddimesinin ilk cümlesi şiirin tarifidir. Orhan Veli, daha ilk cümlede sahip olduğu anlayışa göre şiirin tarifini basitçe yapar. Orhan Veli’ye göre şiir, “söz söyleme sanatı”dır(2010:20). Böylesi bir tanımı yapan şairin amacı mevcut olan şiir tariflerinin v anlayışlarının garipliğini göstermektir. Şiire yüklenen anlamların tuhaf ve doğru olmadığını vurgulamaya çalışan Orhan Veli, şiirin o zamanki halinin günlük konuşmanın ve doğallığının çok ötesinde olduğunu vurgular.

Orhan Veli’nin şiire getirdiği bir diğer tarif ise şöyledir: “Şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani tamamen manadan ibarettir”(s.25). Buradan hareketle Orhan Veli’nin şiirden beklediği manalı olmasıdır. Ancak Orhan Veli dikkat edildiğinde bu şiir tariflerini tam manasıyla açıklamaz. Orhan Okay’ın da belirttiği gibi şiir hakkında olumlu ifadeler yerine daha çok negatif tarifler getirmesi bu tarif meselesini anlamsızlaştırıyor. “Orhan Veli şiirin ne olduğunu değil, ne olmadığını söyler. Ona göre şiirde vezin yoktur, kafiye yoktur, şiirin kendine mahsus bir dili yoktur, şiirde kendine mahsus bir nahiv(cümle yapısı) yoktur, edebi sanatlar yoktur, musiki yoktur, resim-tasvir yoktur”(Okay, 2011:35). Orhan Velinin böylesi bir yaklaşım sergilemiş olması şüphesiz amaçlıdır ve kendi anlayışını ifade etmekten başka bir şey değildir. Orhan Veli, bu şiir tarifini yaparken (Orhan Okay’a göre) Ahmet Haşim’in şiir tarifine karşılık vermiştir. Orhan Veli, Haşim’in aksine daha pozitivist ve ayakları yere daha sağlam basan bir tanım getirmek istemiştir(Okay, 2011:45).

2. Birinci Reddiye: Vezin-Kafiye

Orhan Veli, -başından sonuna kadar- şiir anlayışını dile getirirken sürekli geleneğe karşı çıkmıştır. Orhan Veli'ye göre gelenek, şiiri nazım dediğimiz bir çerçevede içinde muhafaza etmiş ve sınırlarını daraltmıştır. Bu nazımın belli başlı unsurları vezin ve kafiyedir. “Kafiyeyi ilk insanlar ikinci satırın kolay hatırlanmasını temin için, yani sadece hafızaya yardımcı olmak maksadıyla kullandıklarını”(s.20) dile getiren Orhan Veli, daha sonra buna bir güzellik atfedildiğini söyler. Ancak ilk insanların gözünde büyük bir şeymiş gibi görünen bu kafiyeyi, ona göre uygun bir vezinle söylemek, “bugünkü -o zamanki- insan için vezinle kafiyenin kullanımında kendini hayrete düşüren bir güçlük yahut da büyük heyecanlar temin eden bir güzellik” olmayacaktır(s.20-21). Böylesi bir düşüncede olan Orhan Veli, kafiye ve veznin şiire “ahenk” katacağına inanmaz. Çünkü “bir şiirde eğer takdir edilmesi lazım gelen bir ahenk varsa, onu temin eden şey ne vezindir ne de kafiye. O ahenk vezinle kafiyenin dışında da, vezinle kafiyeye rağmen mevcuttur”(s.21). Şiirde ahengin vezin ve kafiyeye sağlandığına inanmak “safdilliklerin en muhteşemi olanıdır”(s.21). çünkü Orhan Veli'ye göre vezin ve kafiye şair ve şiir için birer engeldir. Bunlar şairin düşüncesine, hassasiyetine hakim olurlar ve doğal olan dilin şeklini de bozarlar. Zaten nazım dilindeki cümle yapılarındaki (nahiv) acayıplıklar bu vezin ve kafiyeden kaynaklanmaktadır. Böylesi bir sınırlılık ve yapaylığa düşüş, şiirin özünü de bozar. Orhan Veli, kelime seçiminde dahi sınırlılığın bu vezin ve kafiye formundan geldiğini savunur. Bundan dolayıdır ki Orhan Veli, şiir dilindeki cümle yapısını ve kelime seçişini nesre daha yakın hale getirecektir. Şiirde özgürlüğü savunan Orhan Veli, bu iki unsurun şiiri ahenkli kılmak için hisleri, duyguları belirli kalıplara soktuğunu dolayısıyla hislere birer engel olduğunu, aksine şairin içinden gelen her şeyi ifade edebilmesi gerektiği vurgular. Ancak Orhan Veli'nin Garip'ten önceki ve sonraki şiirleri göz önünde alındığında buradaki poetik görüşlerin amaçlı ve belirli bir hedef doğrultusunda yazıldığı söylenmelidir. Bu amaç da var olan edebiyat geleneğini yıkmaktır. Bu sebeple olmalıdır ki Orhan Okay bu poetikaya “bir yöntem, bir metot”(s.41) olarak bakar.

Peki Orhan Veli bu reddiye için bir reaksiyonel teklifte, önermede bulunmuş mudur? Orhan Veli'nin önermesi şiirlerinde de görüldüğü gibi serbest bir vezin ve serbest bir kafiye şeklindedir. Çünkü böylesi bir yöntem şairi özgür kılacak ve şiir dili doğallığına kavuşacaktır.

3. İkinci Reddiye: Lafız ve Mânâ Sanatları

Orhan Veli edebi sanatları reddederken realiteyi bozmuş ve farklılaştırmış olduğunu dile getirir. “Lafız ve mana sanatları çok kere zekanın tabiat üzerindeki değiştirici, tahrip edici hassalarından istifade ettiğini” ve “eşyayı olduğundan başka türlü”(s.21) gösterdiğini ifade eden Orhan Veli, böylesi oyunlara gelen insanın doğallığından şüphe duyulması gerektiğini

söyler. Teşbih, istiare, mübalağa ve bunların bir araya gelmesinden meydana çıkacak hayal zenginliği, yazının ortaya çıktığı günden beri yüz binlerce şair tarafından kullanılmıştır. Bundan sonra da yapılacak edebi sanatların bize bir şey kazandırmayacağını dile getiren Orhan Veli, bunun artık tarihin aç gözünü doyurmuş olmasını ümit eder.

Garip önsözü realiteyi reddeden her şeyi kabul etmezken, gerçek olan her şeyi şiirlerinde yansıtmaya çalışırlar. Örneğin, edebi sanatların kullanılmaması dışında, eşyayı farklı gösterebilecek şahsi özellikteki sıfatları dahi kullanmamayı tercih etmişlerdir. Bu reddiyeye karşı teklifleri ne olmuştur? Garip, gerçeği ve tabii olan her şeyi anlatmıştır. Dış dünyayı olduğu gibi gösterme anlayışı ve çabası içinde olmuşlardır. Soyuttu çağrıştırabilecek hayal ve duygulara yer vermemişlerdir. Günlük yaşam nasılsa onu şiire sokmaya gayret etmişlerdir.

4. Üçüncü Reddiye: Muhteva, “Müreffeh Sınıfların Zevki”

Orhan Veli, edebiyat tarihinde bugüne kadar pek çok şekil değişiklikleri olduğunu, bunlar garipsense de daha sonra kolayca kabul edildiğini söyler. Ancak, muhtevadaki yani zevke ait olan değişikliklerin güçlkle kabul edildiğini ve bu sebepten dolayı şiire hakim olan zevkin pek seyrek değiştiğini ifade eder. Orhan Veli’ye göre şiir “bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan ve müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmaktan”(s.22) başka bir işe yaramamıştır. Geçmiş dönemlere hakim olan bu müreffeh sınıflar şiiri hak etmemektedirler. Şiiri hak eden sınıf, bugünkü dünyayı dolduran ve yaşamak için durmadan çalışan insanın hakkıdır. Her şey gibi, şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir.

Ancak bu yeni zevke ulaşmak için yeni yollara, yeni vasıtalara ihtiyaç vardır. Orhan Veli, buna ulaşmak için eski yapıyı temelinden değiştirmek gerektiğini, senelerden beri zevkimize, irademize hükmetmiş olan eski edebiyatın bunaltıcı tesirinden ve bize öğretmiş olduğu her şeyi atmak gerektiğinden bahseder. Orhan Veli’nin bu çıkışı Marksist bir görüşle izah edilebilir. Ancak Marksizmin dayandığı süreç, bizim topluma pek uymaz. Şiire, Ortaçağ zihniyeti yani kilise ve aristokrasinin ardından Sanayi Devrimi ile birlikte burjuvazinin hakimiyeti söz konusudur. Orhan Veli de şiirde bu hakimiyetin sona erip, şiirin çalışan, emek veren insanın zevkine seslenmesini ister. Bu, Marks’ın çizmiş olduğu tarihsel süreçle paralellik gösterir. Ancak bütün bunlara rağmen Orhan Veli’nin Marksist bir görüşe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Orhan Okay, Orhan Veli’yi bu hususta eleştirirken öncelikli olarak bizim toplumumuzda feodal bir rejim olmadığı gibi, sosyal sınıfların da söz konusu olmadığını dile getirir. Bunun yanı sıra şiire hakim olan dinin, bizim yabancı

olduğumuz bir durum olduğunu da sözlerine ekler. Orhan Okay, bu eleştirilerinde haklı olabilir; ancak Orhan Veli'nin Garip önsözünde “mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak, sanata onu hakim kılmaktır”(s.22) ifadesi bize bazı şeyleri farklı düşündürmektedir. Orhan Veli, müreffeh bir sınıf derken, kastı Divan edebiyatı zümresi olabilir. Çünkü Divan şairleri, şiirlerini çoğunlukla yüksek zümre için yazmışlardır. Padişahlara kasideler, gazeller düzen anlayışa karşıdır. Baki, Kanuni Sultan Süleyman'a övgüler yağdırırken, Orhan Veli, sıradan, garip ve “nasırından çok çeken” bir Süleyman Efendi'den bahseder. Aynı şekilde dine karşı olan eleştirisine de klasik edebiyattaki şiir anlayışındaki aşk olgusu üzerine düşünmüş olmalıdır. Klasik şiirimizdeki aşk ve dolayısıyla sevgili yüksek, seçkin, oldukça derin ve olağanüstü güzelliklerle dolu, yüce ve kutsi bir değerdir. İlahi bir yönü daima vardır. Orhan Veli'nin sevgilisi ise sıradandır. Doğaldır ve hatta cinseldir. Vesikalı bir yar'dır, şoförün karısı'dır. Orhan Veli işte böylesi bir reddiyeyle günlük yaşamda var olan ve doğallığıyla gerçek olan bir sevgili önerisi getirmiş olur.

5. Dördüncü Reddiye: Sanatların Tedahülü

Orhan Veli, bu bahse girerken daha ilk cümlede “ben sanatların tedahülüne taraftar değilim”(s.24) diyerek karşı duruşunu dile getirmiş olur. Orhan Veli'ye göre şiiri şiir, resmi resim, musikiyi musiki olarak kabul etmek gerekir. Çünkü her sanatın kendine ait hususiyetleri, kendine ait ifade vasıtaları vardır. Ayrıca sanatlar, öteki sanatların içine girince hakiki değerlerinden de birçok şey kaybetmiş olurlar, düşüncesindedir. Bu hususta musikiyle bağdaştırılan “ahengi taklidi”yi basit bir hile olarak gören Orhan Veli, musikinin ifade vasıtasının oldukça geniş olduğunu, bu basit hilelerin bir kusur teşkil ettiğini söyler. Orhan Veli, şiiri bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatı olarak görür ve tamamen manadan ibaret olduğunu söyler. Bunun üzerine doğrudan doğruya insan ruhuna hitap eden ve bütün kıymeti manasında olan hakiki bir şiir unsurunu, musiki gibi resim veya bir başka sanat gibi basit hokkabazlıklarla bozmamak gerektiğini dile getirir.

Orhan Veli musiki gibi, şiirde resim sanatına da karşı çıkar. Ancak buradaki karşı tavır, musikide olduğu kadar sert değildir. Şiirin resimden yararlanamayacağını, resmi mana halinde sokamayacağını, eğer böyle yazılar varsa da onları şiir olarak kabul edilemeyeceğini dile getiren Orhan Veli, ancak şiirde tasvirin olabileceğini vurgular. “Şiirde tasvir bulunabilir, ancak esas unsur olmamalıdır”(s.26) diyen Orhan Veli, şiiri şiir yapan onun edasıdır, o da manaya aittir, ifadesiyle bu bahsi kapatır. Bu reddiye, diğer sanatlardan yararlanmayan bir şiir önerisini beraberinde getirmiş olur.

6. Beşinci Reddiye: “Hudutsuzluk yahut Mektepsizlik”

Diğer meselelerde olduğu gibi, edebi akımlar konusunda da olumsuz görüş bildiren Orhan Veli, bütün edebi akımların belirli birer kurallar sistemi getirdiğini, bunun da şiirde sınırlılık oluşturduğunu söyler. Böylesi bir sınırlılığı genişletmenin, şiirde hudutları kırmanın kendilerine nasip olduğunu da ifade eder. Bu sebeple Orhan Veli, şiirde hudutsuzluk yahut mektepsizlik ister. Bu çabanın şiire büyük zenginlikler getireceğine inanır. Bu zenginliğin başında şiirde saflık, basitlik, gibi olguların olduğunu sözlerine ekler. Eski şiirin bütün kural ve kaidelerini reddederken, bu güzellik arayışı kendilerini “bilinçaltına” yönlendirir. Orhan Veli’nin istediği tabiiyet, saflık bu safhada yani bilinçaltında vardır. Çünkü “tabiat, zekanın müdahalesi ile değiştirilmemiş halde ancak burada bulunabilir”(s.27). Orhan Veli bilinçaltını ele alırken sembolistlerle karıştırılmamalarını ister. “Bu hususta bizim arzumuza en çok yaklaşan sanat cereyanı sürrealizm cereyanıdır”(s.27) diyerek bunun sebeplerini de açıklar: “Ruhi otomatizmi fikir sistemlerinin ve sanat anlayışlarının çıkış noktası yapan bu insanlar, vezni ve kafiyeyi atmak mecburiyetinde kaldılar”(s.27). Onların bu davranışını takdire layık gören Orhan Veli, sürrealistlerin fikirlerini kısmen kabul eder. Orhan Veli’nin asıl ilgilendiği alan bilinçaltıdır. Bilinçaltını yazıya dökmenin mümkün olamayacağını, ancak onun taklit edilebileceğini dile getiren Orhan Veli, bu hususta sanatçıları mükemmel bir taklitçi olarak görür. Bu sebepten dolayı sanatın, ruhi otomatizm işi olmadığını, bir cehit, bir hüner işi olduğunu ifade eder. Orhan Veli bu mektepsizlik meselesinde sürrealizme yakın olmalarının, sürrealist gibi görülmemesini ister ve şöyle bir not düşer: “Sürrealizm’den birkaç defa böyle sevgi ile bahsetmemizden olsa gerek ya sürrealizmi yahut da bizim şiirlerimizi okumamış bazı insanlar, hakkımızda yazılar yazarken, bizi bu isimle isimlendirdi. Halbuki sürrealizmle burada bahsettiğim iştirakler dışında hiçbir alakamız olmadığı gibi herhangi bir edebi mektebe de ağıl değiliz”(s.27). Bundan da anlaşılıyor ki Orhan Veli, edebi akım reddiyesine karşı, “akımsızlık” önerisini getirmiş olur.

7. Altıncı Reddiye: “Mısracı Zihniyet”

Orhan Veli’ye göre, şiirde hücum edilmesi gereken bir diğer husus da mısracı zihniyettir. Bu zihniyet mısra-ı berceste’dir. Eğer maksat eserse, bir tek mısraın کافی olacağı görüşüne katılmayan Orhan Veli, şiirin bir bütün olduğunu ve hatta bu bütünlüğün, farkına bile varmadığımız bir bütünlük olduğunu dile getirir. Buradaki mısracı zihniyete karşı çıkışı kelimelerin seçimi ve tasnifi hususunda belirir. Mısra zihniyetinde her kelime ayrı bir güzellik taşır. Böylece şiiri soyut bir zemine taşır. Orhan Veli’ye göre bu doğru değildir: Kelimelerin tek tek güzel olmadığını, bir bütün olarak tertip edildiğinde güzel görüldüğünü söyler. Orhan

Veli'nin burada karşı çıktığı şey, aslında eski şiirde var olan şairaneliktir. Böyle bir reddiye karşısında Orhan Veli'nin önerisi, anlamı bölmek yerine onu şiirin tamamına yaymak, mısra yerine şiirin bütünü ve kelime seçme yerine her kelimenin şiirde yer alabilmesi gerekliliği olacaktır.

8. Netice

Garip önsözü, aslında Orhan Veli'nin, tıpkı Haşim gibi kendi şiirine yapılan eleştirilere karşı cevap niteliğindedir. Haşim, “Bir Günün Sonunda Arzu” şiirine yapılan eleştirilere cevaben “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”ı yazarken, Orhan Veli de “Kitabe-i Seng-i Mezar” şiirine yapılan eleştirilere cevap niteliğinde Garip'i yazmış ve şiir anlayışını sistemleştirmiştir. Orhan Veli'nin Garip önsüzü, Ahmet Haşim'e de cevap olarak anlaşılmıştır. Hatta asıl meselenin Haşim'in şiir anlayışını tenkit etmek olduğu sıkça dile getirilmiştir. Başta Orhan Okay olmak üzere, Mehmet Doğan ve diğer birçok eleştirmen bu yönde görüş bildirir. Bu eleştirile Orhan Veli'nin kimi şiirleri üzerinden kıyaslama olanağı bulmuştur. Orhan Veli'nin “Eskiler Alıyorum” şiirinde musikiyi alaya alması ve şiirin sonundaki “*Bir de rakı şişesinde balık olsam*” dizesi, Haşim'in “Bir Günün Sonunda Arzu” şiirinde geçen “*Göllerde bu dem bir kamış olsam*” dizesine karşılık olduğu dile getirilmiştir. Bir diğer örnek ise Orhan Veli'nin “Karanfil” adlı şiirinde yer alır. Orhan Veli'nin,

“Hakkınız var, güzel değildir ihtimal

Mübalağa sanatı kadar

Varşova'da ölmesi on bin kişinin

Ve benzememesi

Bir motörlü kıtanın bir karanfile

“Yarin dudağından getirilmiş”

şiirinin son dizesinde yine hedef Haşim'in aynı adı taşıyan şiirinde geçen “*Yarin dudağından getirilmiş/Bir katre alevdir bu karanfil.*” dizeleridir. Bir üçüncü şiir olarak da Orhan Veli'nin “Cânân” adlı şiiri gösterilir. Bu iki mısralık şiirde geçen “*Canan ki Degüstasyon'a gelmez/Balık pazarına hiç gelmez*” dizeleri Haşim'in “Havuz” adlı şiirinde geçen “*Cânân ki gündüzleri gelmez/Akşam görünür havz üzerinde*” dizelerine cevaben yazılmış kabul edilir. Orhan Okay, Orhan Veli'nin bu şiirini örnek verirken, şiiri yanlış bağlıkla verir. Okay'ın “Tahattur” adı ile verdiği şiir Orhan Veli'ni bir başka şiiridir. Bu şiir şöyledir:

“Alnımdaki bıçak yarası

Senin yüzünden;

*Tabakam senin yadigarın;
“İki elin kanda olsa gel” diyor
Telgrafın;
Nasıl unutturum seni ben
Vesikalı yarım”*

Orhan Okay'ın vermiş olduğu bu örnekleri aynı zamanda Mehmet Doğan'ın yazısında da bulmak mümkündür. Orhan Veli, Haşim'i eletirmiş ola dahi, meydana getirdiği poetikayla, Türk şiirine yeni bir soluk getirmiş ve büyük bir yankı bulmuştur. Poetikasında her ne kadar çelişkili durumlar, Türk toplumuna ve yaşantısına uygun olmayan tespitler, bazı değerlendirmelerin de zoraki eski şiiri eleştirmek için yapılmış, daha sonra bazı fikirlerini yumuşatmış ve bu yolda yalnız kalmış olsa da çoğu fikrine sadık kalmış ve şiirlerini poetikasına uygun bir şekilde yazmaya çalışmıştır. Poetika planında ana bölümlere baktığımızda az da olsa “tarifler” yapmış, “dış yapı”, “dil”, “sanatların tedahülü”, “içyapı”, “muhteva” ve şiir okuyucusu” üzerinde reddiyeler ve öneriler getirmiştir.

Kaynakça

Doğan, Mehmet (14.09.1990); “Altı(Beş) Şair, Altı(Beş) Poetika: ‘Orhan Veli: Talihsiz Bir Dönemin Şairi’”, *Yeni Düşünce*.

Enginün, İnci (2005); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergah Yay., İstanbul.

Kanık, Orhan Veli (2010); *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul.

Kaplan, Mehmet (2006); *Şiir Tahlilleri 2*, Dergah Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, Ramazan-vd. (2004); *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, Grafiker Yay., Ankara.

Okay, M. Orhan (2011); *Poetika Dersleri*, Dergah Yayınları, İstanbul.